De lezers zijn natuurlijk benieuwd waarom ik na mijn terugkeer zes jaar heb gewacht met het schrijven van dit boek, en ik vind dat ik hun tekst en uitleg verplicht ben.

Bij mijn terugkeer in Engeland in de lente van 1862 werd ik geconfronteerd met een grote stapel pakkisten, met daarin de verzamelingen die ik met tussenpozen voor eigen gebruik naar huis had gestuurd. Ze omvatten bijna drieduizend vogelhuiden, van ongeveer duizend soorten; minstens twintigduizend kevers en vlinders, van ongeveer zevenduizend soorten; en voorts zoogdieren en schelpen. Een groot deel had ik in geen jaren meer gezien en door mijn slechte gezondheid vergde het uitpakken, sorteren en rangschikken van deze schat veel tijd.

Ik besloot dan ook vrij snel geen poging te wagen om over mijn reizen te schrijven, zolang ik de belangrijkste groepen van mijn verzamelingen niet had benoemd en beschreven en zolang ik niet enkele interessante problemen op het gebied van de variatie en geografische verspreiding had uitgewerkt, waarmee ik reeds bij het verzamelen vluchtig in aanraking was gekomen. Inderdaad had ik mijn aantekeningen en dagboeken terstond kunnen laten drukken en voor natuurhistorische vraagstukken naar een toekomstig boek kunnen verwijzen, maar dit zou onbevredigend zijn geweest voor mijzelf, teleurstellend voor mijn vrienden en niet leerzaam voor het publiek.

Vanaf mijn terugkeer tot en met 1868 heb ik achttien artikelen gepubliceerd in de *Transactions* of *Proceedings* van de Linnaean Zoological en Entomological Societies, waarin ik delen van mijn verzameling beschrijf of catalogiseer; en daarnaast, in uiteenlopende wetenschappelijke periodieken, nog eens twaalf artikelen over meer algemene onderwerpen.

Van mijn Coleoptera zijn er reeds bijna tweeduizend en van

mijn vlinders vele honderden beschreven door eminente biologen, Britse zowel als buitenlandse, maar een veel groter aantal wacht nog op beschrijving. Van degenen die de wetenschap vanwege dit moeizame werk het meest verschuldigd is, moet ik Mr F. P. Pascoe noemen, de voormalige voorzitter van the Entomological Society of Londen, die de classificatie en beschrijving van mijn grote verzameling boktorren (nu in zijn bezit) inmiddels bijna voltooid heeft. Een verzameling die uit meer dan duizend soorten bestaat en waarvan er minstens negenhonderd nog niet beschreven en nieuw voor de Europese naturaliënkabinetten zijn.

De overige insektenorden, die waarschijnlijk meer dan tweeduizend soorten omvatten, bevinden zich in de verzameling van Mr William Wilson Saunders, die ervoor heeft gezorgd dat het merendeel inmiddels door goede entomologen is beschreven. Alleen al de Hymenoptera nemen meer dan negenhonderd soorten voor hun rekening, waaronder tweehonderdtachtig verschillende soorten mieren, waarvan tweehonderd nieuw voor de wetenschap.

Doordat ik mijn reisbeschrijving zes jaar heb uitgesteld kan ik nu, naar ik hoop, een interessante en leerzame schets geven van de voornaamste resultaten van de bestudering van mijn verzamelingen. En omdat de landen die ik beschrijf weinig worden bezocht en er zelden over ze wordt geschreven, en omdat hun sociale en fysische omstandigheden waarschijnlijk niet snel zullen veranderen, vertrouw ik erop dat mijn lezers er meer baat bij hebben dan nadeel van ondervinden dat ze mijn boek niet zes jaar eerder konden lezen, want dan zou het nu wellicht in de vergetelheid zijn geraakt.

De opzet van het boek vergt enige toelichting. De seizoenen en het beschikbare vervoer bepaalden welke eilanden ik bezocht. Sommige eilanden heb ik, met ruime tussenpozen, twee of drie keer aangedaan, en in enkele gevallen moest ik dezelfde reis vier keer opnieuw ondernemen. Een chronologische indeling zou voor de lezer zeer verwarrend zijn geweest. Hij zou het spoor bijster raken en mijn vele verwijzingen naar de eilandengroepen, ingedeeld overeenkomstig de eigenaardigheden van hun fauna en hun menselijke bewoners, zouden alleen maar verwarring stichten. Vandaar mijn keuze voor een geografische, zoölogische en etnologische indeling, van eiland naar eiland reizend in wat de meest natuurlijke volgorde lijkt, daarbij zo weinig mogelijk zondigend tegen de volgorde waarin ik ze heb bezocht.

Ik verdeel het eilandenrijk als volgt in vijf eilandengroepen:

I DE INDO-MALEISE EILANDEN: bestaande uit het schiereiland Malakka en Singapore, Borneo, Java en Sumatra.

II DE TIMOR-GROEP: bestaande uit de eilanden Timor, Flores, Sumbawa en Lombok, alsmede verscheidene kleinere eilanden.

III CELEBES: tevens omvattende de Sula-eilanden en Butong.

IV DE MOLUKKEN-GROEP: bestaande uit Boeroe, Ceram, Batjan, Djailolo en Morotai, alsmede de eilandjes Ternate, Tidore, Makian, Kajoa, Ambon, Banda, Gorong en Watubela.

V DE PAPOEASE GROEP: bestaande uit het grote eiland Nieuw-Guinea, alsmede de Aroe-eilanden, Misool, Salwati, Waigeo en verscheidene andere eilanden. Op etnologische gronden worden de Kai-eilanden bij deze groep beschreven, hoewel ze zoölogisch en geografisch bij de Molukken horen.

Na de hoofdstukken over de afzonderlijke eilanden van de diverse groepen volgt telkens een hoofdstuk over de natuurlijke historie van de hele eilandengroep. Kortom, het boek bestaat uit vijf delen, die stuk voor stuk een natuurlijke eenheid van het eilandenrijk behandelen.

Het eerste hoofdstuk is een inleiding tot de fysische geografie van het hele gebied, het slothoofdstuk is een algemene schets van de mensenrassen in het eilandenrijk en de omringende landen. Ik vertrouw erop dat mijn lezers dank zij deze uiteenzetting en de verwijzingen naar de kaarten die het boek verluchten, altijd weten waar ze zijn en welke richting ze inslaan.

Ik ben me er volledig van bewust dat het boek veel te bescheiden van omvang is voor de onderwerpen die het aanroert. Het is slechts een schets, maar ik heb wel naar nauwkeurigheid gestreefd. De verslagen en beschrijvingen zijn doorgaans ter plekke geschreven en naderhand heb ik hooguit de woordkeus aangepast. De hoofdstukken over de natuurlijke historie, alsmede vele passages in andere delen van het boek, zijn geschreven met het oogmerk belangstelling te wekken voor de vele vragen die samenhangen met het ontstaan der soorten en hun geografische verspreiding. In sommige gevallen kon ik mijn inzichten gedetailleerd uiteenzetten. In andere gevallen oordeelde ik het, gezien de complexiteit van het onderwerp, verstandig me te beperken tot een uiteenzetting over de meer interessante facetten van het probleem, waarvan de oplossing kan worden gevonden in de principes die zijn uitgewerkt in de verschillende boeken van Mr Darwin. De talrijke illustraties dragen stellig veel bij aan het belang en de waarde van het boek.

Ze zijn vervaardigd naar mijn eigen schetsen, naar foto's of naar voorbeelden, en ik heb uitsluitend gekozen voor afbeeldingen die het reisverslag of de beschrijvingen verduidelijken.

De heren Walter en Henry Woodbury, met wie ik het genoegen had op Java kennis te maken, moet ik mijn dank betuigen voor een aantal foto's van landschappen en inlanders, waaraan ik veel heb gehad. Mr William Wilson Saunders was zo vriendelijk me toe te staan de merkwaardige gehoornde vliegen af te beelden; en Mr Pascoe ben ik dank verschuldigd omdat hij me twee van de zeer zeldzame boktorren leende die op de plaat met kevers van Borneo zijn afgebeeld. Alle andere afgebeelde voorbeelden bevinden zich in mijn eigen verzameling.

Het voornaamste doel van mijn reizen was het verzamelen van planten en dieren, voor mijn eigen collectie en in opdracht van musea en liefhebbers. Vandaar nog enkele opmerkingen over het aantal specimina dat ik heb verzameld en die in goede staat het vaderland bereikten. Ik moet voorop stellen dat ik doorgaans geassisteerd werd door één, twee en soms drie Maleise bedienden, en dat ik drie jaar lang kon beschikken over de diensten van de jonge Engelsman Charles Allen. Ik ben precies acht jaar uit Engeland weggeweest, maar omdat ik binnen het eilandenrijk drieëntwintigduizend kilometer heb gereisd en zestig of zeventig afzonderlijke tochten heb gemaakt, die stuk voor stuk uitvoerige voorbereidingen vergden en het nodige tijdverlies met zich meebrachten, heb ik niet langer dan zes jaar daadwerkelijk verzameld.

Mijn oriëntaalse naturaliënverzameling bestond uit:

310	specimina	Zoogdieren
100	–	Reptielen
8.050	–	Vogels
7.500	–	Weekdieren
13.100	–	Vlinders
83.200	–	Kevers
13.400	–	Andere insekten
125.660	–	

Mij rest slechts alle vrienden te bedanken bij wie ik in het krijt sta omdat ze me hebben geholpen of inlichtingen hebben verschaft. In het bijzonder gaat mijn dank uit naar het bestuur van de Royal

Geographical Society, dat mij waardevolle aanbevelingen verschafte waardoor ik belangrijke hulp kreeg van onze eigen regering en de Nederlandse; en naar Mr William Wilson Saunders, wiens vele aanmoedigingen tijdens het eerste deel van mijn reis heel belangrijk voor me zijn geweest. Ik ben ook veel dank verschuldigd aan Mr Samuel Stevens (die als mijn agent optrad), zowel vanwege de zorg waarmee hij mijn verzamelingen omringde als vanwege de onvermoeibare vlijt waarmee hij me bleef bevoorraden, zowel met nuttige informatie als met alle mogelijke andere essentiële zaken.

Ik vertrouw erop dat zij, en alle andere vrienden die op enigerlei wijze geïnteresseerd waren in mijn reizen en verzamelwerk, door het lezen van dit boek een indruk krijgen van het plezier dat ik heb beleefd te midden van de taferelen en voorwerpen die erin worden beschreven.

INHOUD

I	*Fysische geografie*	17
	DE INDO-MALEISE EILANDEN	
II	*Singapore*	38
III	*Malakka en de berg Ophir*	43
IV	*Borneo – De orang-oetan*	53
V	*Borneo – Tocht naar het binnenland*	83
VI	*Borneo – De Dajaks*	107
VII	*Java*	114
VIII	*Sumatra*	141
IX	*De natuurlijke historie van de Indo-Maleise eilanden*	157
	DE TIMOR-GROEP	
X	*Bali en Lombok*	169
XI	*Lombok – Zeden en gebruiken*	182
XII	*Lombok – Hoe de radja een volkstelling hield*	196
XIII	*Timor*	203
XIV	*De natuurlijke historie van de Timor-groep*	221
	DE CELEBES-GROEP	
XV	*Celebes*	231
XVI	*Celebes*	248
XVII	*Celebes*	261
XVIII	*De natuurlijke historie van Celebes*	290

DE MOLUKKEN

XIX	*Banda*	306
XX	*Ambon*	313
XXI	*Ternate*	328
XXII	*Djailolo*	337
XXIII	*Van Ternate naar de Kajoa-eilanden en Batjan*	342
XXIV	*Batjan*	350
XXV	*Ceram, Gorong en de Watubela-eilanden*	374
XXVI	*Boeroe*	407
XXVII	*De natuurlijke historie van de Molukken*	416

DE PAPOEASE GROEP

XXVIII	*Van Makassar naar de Aroe-eilanden in een inlandse prauw*	428
XXIX	*De Kai-eilanden*	440
XXX	*De Aroe-eilanden – Verblijf in Dobo*	452
XXXI	*De Aroe-eilanden – Reis en verblijf in de binnenlanden*	466
XXXII	*De Aroe-eilanden – Tweede verblijf in Dobo*	497
XXXIII	*De Aroe-eilanden – Fysische geografie en aspecten van de natuur*	509
XXXIV	*Nieuw-Guinea – Dorey*	518
XXXV	*Reis van Ceram naar Waigeo*	538
XXXVI	*Waigeo*	550
XXXVII	*Reis van Waigeo naar Ternate*	562
XXXVIII	*De paradijsvogels*	575
XXXIX	*De natuurlijke historie van de Papoease eilanden*	601
XL	*De mensenrassen in het Maleise eilandenrijk*	609
BIJLAGE	*Over de schedels en talen van de mensenrassen in het Maleise eilandenrijk*	625
Register		663
Chronologie		676

HOOFDSTUK I

Fysische geografie

Als we een globe bekijken, of een kaart van het oostelijk halfrond, zien we tussen Azië en Australië een aantal grote en kleine eilanden, die een coherente groep vormen die apart van deze grote landmassa's staat en met geen van beide veel samenhang vertoont. De regio ligt op de evenaar, wordt omspoeld door het lauwe water van uitgestrekte tropische oceanen en heeft een gelijkmatiger warm en vochtig klimaat dan het overgrote deel van de aarde. Een groot deel van de flora en fauna van het gebied is elders onbekend. Er groeien de weelderigste vruchten en kostbaarste specerijen. De regio brengt de reusachtige *Rafflesia*-bloemen voort, de vorstelijke Ornithoptera (de koningen van het vlinderrijk), de mensachtig aandoende orang-oetan en de schitterende paradijsvogels. Het gebied wordt bewoond door een bijzonder en interessant mensenras – de Maleiers, die nergens buiten de grenzen van dit eilandengebied worden aangetroffen. Het gebied wordt dan ook het Maleise eilandenrijk genoemd.

Voor de doorsnee Engelsman is dit wellicht het minst bekende deel van de aardbol. Onze bezittingen zijn er schaars en onbeduidend. Er gaan vrijwel geen Engelse reizigers heen om het te verkennen, terwijl menige atlas het gebied vrijwel negeert en over Azië en de Pacifische eilanden verdeelt.[1] Vandaar dat maar weinigen beseffen dat het, in z'n totaliteit, te vergelijken is met een werelddeel en dat sommige afzonderlijke eilanden groter zijn dan Frankrijk of het Oostenrijkse keizerrijk. De reiziger komt echter spoedig tot andere inzichten. Dagenlang, soms zelfs wekenlang, vaart hij langs de kust van een van de grote eilanden, die vaak zeer

1 Sinds de vestiging van de British North Borneo Company raakt het gebied wat meer bekend, maar de Nederlandse kolonie wordt nog steeds nauwelijks bezocht.

omvangrijk zijn, zodat de bewoners ze voor uitgestrekte continenten aanzien. Hij ontdekt dat een reis van het ene eiland naar het andere weken of maanden kan vergen en dat de bewoners van de verschillende eilanden elkaar vaak even slecht kennen als de inheemse rassen van het Noordamerikaanse die van het Zuidamerikaanse continent. Algauw krijgt hij het idee dat de regio zich onderscheidt van de rest van de wereld, met zijn eigen mensenrassen en zijn eigen natuur, zijn eigen gedachtenwereld, gevoelens, gewoonten, spreekwijzen en een uniek klimaat, plante- en dierenleven.

In vele opzichten vormen de eilanden één nauw samenhangend geografisch geheel en ze zijn door reizigers en geleerden altijd als zodanig behandeld. Een zorgvuldiger en gedetailleerder bestudering vanuit verschillende invalshoeken brengt echter de onverwachte constatering aan het licht dat het eilandenrijk kan worden verdeeld in twee gebieden van bijna dezelfde omvang, waarvan de fauna's aanzienlijk verschillen en die deel uitmaken van twee verschillende zoögeografische rijken. Aan de hand van mijn waarnemingen van de natuurlijke historie van de verschillende delen van het eilandenrijk kon ik dit uitvoerig aantonen. En omdat ik in de beschrijving van mijn reizen en verblijf op de verschillende eilanden voortdurend naar dit gezichtspunt verwijs en waarnemingen aanvoer die het staven, leek het me raadzaam om eerst een algemene schets te geven van de voornaamste karakteristieken van de Maleise regio. Dit maakt de hierna opgevoerde waarnemingen belangwekkender en verduidelijkt hun onderlinge verband. Vandaar dat ik eerst de grenzen en omvang van de archipel schets en inga op de opvallendste aspecten van de geologie, de fysische geografie, de plantengroei en het dierenleven.

Definiëring en begrenzing. – Ook het Maleise schiereiland tot Tenasserim, de Nicobaren in het westen, de Filippijnen in het noorden en de nog voorbij Nieuw-Guinea in het oosten gelegen Solomon-eilanden reken ik tot het Maleise eilandenrijk, en wel voornamelijk op grond van de verspreiding van de diersoorten. Alle grote eilanden die binnen deze grenzen vallen, zijn door ketens van talloze eilandjes met elkaar verbonden, waardoor ze geen van alle duidelijk van de rest gescheiden lijken. Enkele uitzonderingen daargelaten hebben ze ongeveer hetzelfde klimaat en zijn ze begroeid met weelderig bos. Of we nu hun vorm en verspreiding op de kaart bestuderen, of daadwerkelijk van eiland naar eiland

reizen, onze eerste indruk blijft dat ze één aaneengesloten geheel vormen en dat alle delen nauw met elkaar in verband staan.

Uitgestrektheid van de archipel en de eilanden. – Van oost naar west heeft het Maleise eilandenrijk een lengte van meer dan 6500 kilometer, en van noord naar zuid is het ongeveer 2000 kilometer breed. Het strekt zich uit over een oppervlakte gelijk aan die van heel Europa, van het uiterste westen tot diep in Centraal-Azië. Geprojecteerd op het breedste deel van Zuid-Amerika zou het tot ver in de Grote en Atlantische Oceaan reiken. Het telt drie eilanden die groter zijn dan Groot-Brittannië. Binnen de contouren van Borneo, een van de grote eilanden, zouden de Britse eilanden in hun geheel passen, omringd door een zee van bos. Nieuw-Guinea, hoewel minder compact van vorm, is wellicht groter dan Borneo.

De Britse eilanden en Borneo op dezelfde schaal